

HÖGSKOLAN I HALMSTAD
Sektionen för lärarutbildning

Politikundervisningens didaktik

— ämnesdidaktiskt forsknings- och utvecklingsarbete i samhällskunskap

**Paper presenterat på forskningsseminariet Forskning om utbildning och lärande inom
lärarutbildningen (FULL). Högskolan i Halmstad 2007-04-24.**

Jörgen Johansson

Inledning - syfte och avgränsning

Syftet med forskningsarbetet är att ge större uppmärksamhet, fördjupad problematisering och ökad konkretion åt didaktiska frågor i samhällsvetenskapliga ämnen inom lärarutbildning på högskolenivå. Avsikten är att ta fasta på det ifrågasättande som lärarstudenterna regelmässigt lyfter fram i samband med utvärderingar av samhällskunskapskurserna i lärarutbildningen; ofta formulerat som en undran: *vilken praktisk relevans har denna kurs haft för mig som blivande lärare?* Jag vill hävda att högskole/universitetslärare inom olika samhällsvetenskapliga ämnen ofta upplever en påtaglig vilshenhet och osäkerhet rörande förmågan att hantera denna undran. Jag vill till detta också hävda att högskole- och universitetslärare inom samhällsämnen upplever en större osäkerhet i detta avseende än vad som gäller för exempelvis lärare inom naturvetenskap och språk.

Utgångspunkten för det tänkta forskningsarbetet är tanken om ett lärande universitet. På universitetet bör det individuella lärandet, dvs. studenternas nya insikter och färdigheter, kombineras med det kollektiva lärandet, dvs. forskningens samlande på nya kunskaper. På det lärande universitetet är undervisningen forskningsanknuten och forskningen undervisningsanknuten. Till detta bör läggas ytterligare en viktig aspekt som bör ligga i det lärande universitetets grundambition; nämligen att på ett kontinuerligt sätt och integrerat i all verksamhet vid universitetet bedriva aktiviteter som uppmärksammar didaktiska grundfrågor. Den didaktiska uppgiften består i att kunskapsproduktionen vid universitetet, vare sig det gäller forskningsaktiviteter eller undervisning, bör ställa sig frågor som har med förmågan att lära ut kunskaper till andra. De didaktiska grundfrågorna om vad, hur och varför bör alltså ägnas uppmärksamhet i hela universitetets verksamhet, inte bara inom lärarutbildningen (se Bowden & Marton 2004).

Det är värt att inledningsvis göra en avgränsning; det tänkta forskningsarbetet syftar till att ägna uppmärksamhet åt ämnesdidaktiska frågor inom samhällskunskap, men att mer renodlat behandla *politikundervisningens didaktik* i lärarutbildningens kurser i samhällskunskap. I det följande ska jag kortfattat lämna dels en teoretiskt orienterad programförklaring med tänkta uppslag till forskningsproblem, dels en mer konkret beskrivning av projektets inriktning och uppgifter under den första tvåårsperioden.

Programförklaring - forskningsproblem

Jag skulle inledningsvis vilja problematisera det tänkta forskningsarbetet med hjälp av några utgångspunkter hämtade från min egen ämnesdisciplin, nämligen statsvetenskap. Statsvetarprofessorn Lennart Lundquist i Lund fick i början av 1990-talet stor pedagogisk uppmärksamhet genom publiceringen av boken *Det vetenskapliga studiet av politik* (Lundquist 1993, se även Lundquist 1997). Lundquist hävdade att undervisningen i statsvetenskap vid universitet och högskolor borde präglas av ett forskande arbetssätt; studenterna skulle främst av allt bibringas kunskaper i vetenskaplig metodologi snarare än att plugga in en massa faktuell kunskap om ideologier, statsskick, regelverk, politiska processer etc. Budskapet var i korthet: Bort med läroböckerna och in med aktuell forskning på universitetskurserna i statsvetenskap! Meningen var att låta studenterna redan från utbildningens första dag få tillämpa metodologi i arbete. Lundquists bok betraktades som tämligen kontroversiell vilket fick honom att några år senare, i Statsvetenskaplig tidskrift, precisera och utveckla argumentationen. I denna artikel pekar Lundquist ut tre olika sätt att undervisa i statsvetenskap (Lundquist 1997):

- a. Antingen att tradera den västerländska (socialdemokratiskt-liberala) ideologin om politik genom *förmedling av medborgarkunskap*...

- b. eller att presentera forskningsmaterial och resultat runt metodologi var för sig för *en specifik* vetenskaplig skola (t.ex. den positivistiska eller marxistiska skolan)...
- c. eller att lära ut *det vetenskapliga studiet av politik* (metodologi i arbete) som går ut på att visa sambandet mellan metodologi, material och resultat i forskningsprocessen.

Lundquist slår fast att det knappast är möjligt att kombinera de tre modellerna – man måste välja *en* av modellerna. Lundquist resonemang, som fått mycket stor betydelse för dagens universitetsundervisning i statsvetenskap, kan knytas till de didaktiska typologier för samhällskunskap som bland andra Tomas Englund tagit fram. Englund (som lutar sig mot andra didaktiker) lyfter fram tre traditioner av samhällsorientering i skolan enligt nedanstående tabell (jag har själv i nedersta raden lagt in en jämförelse med Lundquist).

Tabell 1. Tre traditioner av samhällsorientering (Englund 2005, s. 294)

Tradition av samhällsorientering →	Samhällsorientering undervisad som medborgarskapsöverföring	Samhällsorientering undervisad som samhällsvetenskap	Samhällsorientering undervisad som granskande undersökning (reflective inquiry)
Mål	Medborgarskap befrämjas bäst genom inprägling av rätta normer som ram för beslutsfattande	Medborgarskap befrämjas bäst genom ett beslutsfattande grundat på kunskap om samhällsvetenskapliga begrepp, processer och problem.	Medborgarskap befrämjas bäst genom en granskningsprocess, där kunskap härleder sig från vad medborgare behöver veta för att kunna fatta beslut och lösa problem.
Metod	Överförande: Överföring av begrepp och normer med hjälp av läroböcker, recitation, lektioner med frågesvar-pass och strukturerade problemlösningsövningar	Upptäckande: Var och en av socialvetenskaperna har sin egen metod för att samla och verifiera kunskap. Elever bör få upptäcka och tillämpa den metod som passar bäst för varje enskild gren av samhällsvetenskapen.	'Reflective Inquiry': Beslutsfattandet får struktur och ordning genom en utredande granskningsprocess som syftar till att identifiera problem och ge svar på konflikter med hjälp av insiktskontroll.
Innehåll	Innehållet väljs ut av en auktoritet som tolkas av läraren och har till funktion att illustrera normer, övertygelser och attityder.	Adekvat innehåll är strukturerna, begreppen, problemen och processerna hos såväl de separata som de integrerade disciplinerna inom samhällsvetenskaperna.	En analys av enskilda medborgares värderingar frambringar behov och intressen vilka i sin tur fungerar som bas för elevens eget urval av problem. Problem utgör således innehållet för granskning och eftertanke.
Jämförelse med Lundquist	<i>Identiskt</i> med det Lundquist kallar för att tradera den socialdemokratiskt/liberalt präglade medborgarkunskapen.	<i>Identiskt</i> med det Lundquist benämner vetenskaplig metodologi i arbete.	<i>Påminner</i> om Lundquists undervisning av en särskild metodologi, t.ex. att ur marxistisk synvinkel granska och reflektera över ett samhällsfenomen.

Tabellen antyder att samhällsorientering i skolan är en ytterst komplex verksamhet. Undervisningen i samhällskunskap blir därmed sannolikt också oerhört variationsrik från land till land, från skola till skola och från lärare till lärare. Att bedriva samhällsundervisning som medborgaröverföring från katedern med hjälp av tillrättalagda läroböcker är något fundamentalt annorlunda jämfört med en samhällsundervisning som bedrivs uteslutande som metodologi i arbete. Vi kan naturligtvis också tänka oss att det i realiteten existerar en oändlig mängd kom-

binationer av de olika traditionerna. Vi kan dessutom av tabellen ana att det i samhällsundervisningen också finns olikartade ideologiska och vetenskapsteoretiska orienteringar, liksom skilda uppfattningar om vad som är centrala respektive perifera kunskapsområden. Vill vi uttrycka oss i en vetenskapsteoretisk språkdräkt befinner sig samhällskunskapsundervisningen i ett spänningsfält mellan olikartade ontologiska, epistemologiska och värdeteoretiska utgångspunkter. Låt mig något kortfattat få illustrera dessa spänningsfält med ett antal vanliga problemställningar som möter en samhällskunskapslärare (både i lärarutbildningen och i den vanliga skolan).

En första problemställning är *av ontologiskt slag*, dvs. den är beroende av vilken syn på världens beskaffenhet jag har som lärare i samhällskunskap. En sådan typ av frågeställning handlar exempelvis om i vilken utsträckning jag som lärare betonar aktörers fria vilja som viktigaste faktorn i samhällsutvecklingen eller om jag istället betonar samhällsstrukturernas påverkan på människors möjligheter att påverka samhället. En annan sådan frågeställning är hur jag betraktar samhällsutvecklingen ur ett historiskt perspektiv. Är jag evolutionist och menar att utvecklingens gång är lagbunden och följer vissa utvecklingssteg eller tenderar jag hellre att se på historien som en mer slumpmässig utveckling utan lagbundenheter? Även om dessa ontologiska aspekter sannolikt inte alltid är explicitgjorda (de är nog oftast utsagda i det didaktiska sammanhanget) spelar de en avgörande roll för samhällsundervisningens inriktning och innehåll.

Variationen i samhällsundervisningen påverkas också i hög grad av *skilda kunskapsteoretiska perspektiv*. Ett sådant centralt problem handlar om undervisning rörande grundläggande begrepp. Samhällsvetare brukar ofta framhålla att begrepp såsom demokrati, makt, politik, stat etc. kännetecknas av att vara omtvistade. Följaktligen påverkas självfallet undervisningsinnehållet av vilken definition som lyfts fram. Vi kan tänka oss att en viss lärare behandlar exempelvis demokrati som uteslutande en representativ demokratiform, medan en annan lärare uteslutande ser demokrati som en livsstil där ett brett deltagande inom livets alla områden är själva essensen i det demokratiska samhället (se Bernmark-Ottosson 2005). Samhällskunskap behandlar alltså grundläggande begrepp vars tankeinnehåll är både omtvistade och varierande. Två lärare i samhällskunskap kan alltså, utan att rucka på några sanningskriterier, komma att betona helt skilda tankeinnehåll i sin undervisning om demokrati. Det är svårt att tänka sig, om vi jämför med naturkunskap respektive språkämnen, att grundbegrepp såsom fotosyntes eller tyska kasus ges helt skilda tankeinnehåll beroende på vilken lärare som undervisar (givetvis kan olika lärare använda olika metoder att undervisa om dessa ämnen, men tankeinnehållet är nog ungefärligen detsamma).

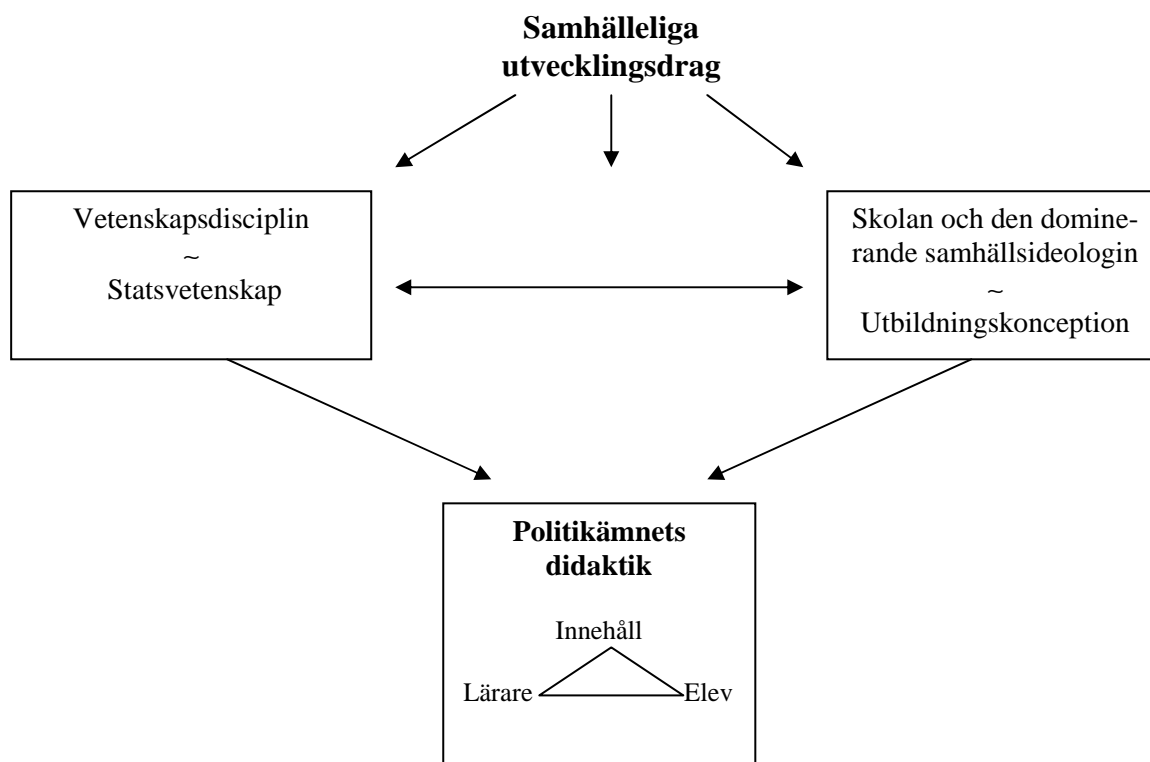
En annan kunskapsteoretisk problematik inom samhällsorienteringen handlar om det vi ibland benämner progressionsfrågan i kunskapsinnehållet. En av invändningarna mot Lennart Lundquists plädering för en statsvetenskap präglad av metodologi i arbete har varit att man som student måste ha med sig en viss mängd grundkunskaper (kan vara begrepp, statssystem, lagstiftningsprocesser etc.) för att överhuvudtaget kunna ägna sig åt ett forskande angreppssätt. Måste samhällskunskapen starta med medborgaröverföring för att sedan fördjupas genom undervisning som metodologi i arbete? Eller, för att anknyta till den nya högskolepolitiken, hur skiljer sig egentligen undervisningen på grundnivå jämfört med undervisningen på avancerad nivå? Den klassiska fasindelningen av kunskapsformer såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet (i nämnd ordning) är en annan exemplifiering av problemet (se t.ex. Verner-son 1999). Det finns kunskapsteoretiker som menar att man måste börja på faktuell nivå för att därefter sekventiellt gå in i de andra kunskapsformerna. Andra teoretiker menar dock att lärande försiggår i flera plan samtidigt etc (jfr Biggs 2003).

Slutligen innehåller samhällskunskapsundervisningen en betydelsefull problematik rörande *värdeteoretiska frågor*. All undervisning om samhället är bemängd av värderingar och en grundfråga för samhällsläraren är om hon/han ska försöka vara neutral i förhållande till olika

värderingar eller om läraren själv ska ta ställning i olika frågor. Värdeproblematiken i skolan gör sig gällande i många olika avseenden. För det första innebär undervisning om t.ex. politiska ideologier, rättfärdigheten i att gå i krig, privatisering av sjukvård att lärare och elever kommer att ha olika åsikter. Vidare har samhällets värdepluralism ökat under senare årtionden. Elevernas etniska bakgrund har blivit mer mångfasetterad och i det globala medierummet möts vi av en ständigt ökande värdemässig komplexitet. Dessutom, för att göra värdeproblematiken än mer accentuerad, ska den svenska skolan arbeta efter en tydliggjord värdegrund. Det gäller frågor som har med medborgarfostran, demokratiska normer och betoning av de mänskliga rättigheternas betydelse i samhället osv. Visserligen är skolans hela arbetsituation och alla ämnen påverkade av denna värdeproblematik men tveklöst är den mest accentuerad inom samhällskunskapen.

Samhällets delvis nya situation gällande mångkulturalitet, globalisering och värdepluralism borde leda till att de värdeteoretiska frågorna fick mer uppmärksamhet i såväl skolan som i lärarutbildningen. Den klassiska skiljelinjen i värdeteori går mellan emotivism eller värdenihilism å ena sidan och värdeobjektivism å den andra. Den allt dominerande uppfattningen i svensk intellektuell tradition, och som sannolikt utövat ett starkt inflytande över den svenska skolan under andra hälften av 1900-talet, är den hägerströmska värdenihilismen som betonar vikten av att skilja på fakta och värderingar. Samhällsläraren har möjligheten att undervisa om t.ex. politiska ideologier (dess framväxt, innehåll etc.) men bör undvika att själv ta ställning till vilken av ideologierna som är att föredra. Värdeomdömen av olika slag är enligt värdenihilismen enbart uttryck för individuella inställningar eller emotioner och saknar vetenskapligt värde. Samhällsvetenskap och undervisning ska enligt detta synsätt göra sitt bästa för att upprätthålla denna rågång mellan sakfrågor och värderingar. Den gode samhällskunskapsläraren är i detta fall objektiv och står neutral inför skilda åsikter och värderingar. Den alternativa uppfattningen, dvs. värdeobjektivismen, hävdar istället att värderingar är genuina påståenden. Värderingar kan därmed vara både sanna och falska och kan göras till föremål för vetenskaplig analys. Skiljelinjen mellan sakfrågor och värderingar är enligt detta synsätt knappast så knivskarp som värdenihilisterna anser. Den gode samhällsläraren betraktar fakta på samma sätt som värderingar. Värderingar bör, precis som faktaomdömen, följaktligen bli föremål för kritisk granskning, för rimlighetsbedömningar och för prövning av om de är inreternt konsistenta och inte motsägelsefulla osv (för en översikt av värdeteori, se Bergström 1992).

Den värdeteoretiska diskussionen ovan kan också i sig sägas vara bärare av den allmänna problematik dagens samhällskunskapslärare har att hantera. De värdeteoretiska aspekterna utgör, jämte de ontologiska och epistemologiska aspekter som behandlats tidigare, en del av samhällslärarens vardag. Framställningen så långt har syftat till att problematisera och visa att samhällskunskapens didaktik uppvisar en betydande komplexitet och variationsrikedom. Lärarens möte med eleven i klassrummet rör ontologiska, epistemologiska och värdeteoretiska grundproblem. Samhällsvetenskapens didaktik kommer därför i det tänkta projektet att förstås som en dynamisk företeelse som befinner sig i en ständig förändringsprocess och i ett spänningsfält mellan olika samhälleliga fenomen. Samhällsdidaktiken lever ett liv som kan gestaltas med följande figur:

Figur 1. Politikämnetts didaktik.

Modellen ovan, som inspirerats av Tomas Englund (2005), försöker fånga in grundläggande determinanter för innehållet i skolans politikundervisning. Det är självklart att *de samhälleliga utvecklingsdragen* i stort, det må vara ökande globalisering, teknikutveckling, individualisering osv., utövar ett allmänt inflytande över undervisning och skola. Hur detta inflytande ser ut är naturligtvis ytterst svårt att fånga in och vi kan egentligen bara förutsätta att sådana utvecklingsdrag utgör en grundläggande förändringskraft i all samhällsundervisning (och samhällsforskning).

Englund pekar på, för att lyfta fram rutan '*Skolan och den dominerande samhällsideologin och utbildningskonception*' hur 1800-talets värderingsdominans, som bestod av prästvåldet och den religiösa underdånigheten, kom att undermineras alltmer av såväl marknadsekonomi som av en liberal samhällsideologi. Genom riksdagens beslut om en ny skolreform 1918/19 manifesterades den liberala ideologin och det svenska utbildningssystemet anpassades till principer om ett kapitalistiskt näringsliv och en individuellt baserad demokrati. Den medborgerliga bildningens och fostrans innehåll kom enligt Englund därmed att innefatta undervisningsprinciper rörande samhörighetsfostran, en 'objektiv' undervisning på vetenskaplig grund och inte minst på ett befästande av den rådande samhällsekonomiska organisationen (Englund 2005, s. 193).

Under åren efter andra världskriget förskjuts den ideologiska dominansen till att alltmer komma att betona samhällssolidariteten och demokratin. Undervisningsmetoderna utvecklades under denna tid i riktning mot att befrämja elevernas fria personlighetsdaning, arbetsvilja, självverksamhet och samarbetsförmåga. Samtidigt levde synen på kunskapen som objektiv kvar i termer av ett vid denna tid tydliggjort positivistiskt forskningsideal. Englund summerar tillståndet på följande sätt:

Samhörigheten mellan människorna skulle i sista hand garanteras av vetenskapen - vetenskapssamhället trädde successivt in som uttolkare av förutsättningarna för samhörighet och objektivitet (Englund 2005, s. 202).

Samhällsideologin under 1960- och 70-talen präglades av en radikaliserings genom att den ekonomiska fördelningen liksom den 'ofärdiga välfärden' sattes under lupp. Samhällsdebatten kom att i allt starkare ordalag att kritisera den tidigare välfärdsordningen som anklagades för att i objektivitetens namn legitimera en ojämlig och orättvis samhällsordning. Skolan och dess undervisningsmetoder kom att i allt större utsträckning att betraktas som en resurs för att skapa jämlikhet i samhället och en rad alternativa pedagogiker såg dagens ljus (Englund 2005, s. 208ff). 1980-talet innebar emellertid en pånyttfödd liberal tendens med valfrihetsrevolution och individualisering som ledstjärnor vilket också fick ett genomslag i skolans värld och i samhällsorienteringen som ämne.

Samhällsideologin utövar i denna modell ett avgörande inflytande över det Englund kallar dominerande utbildningskonception. Med detta avses samlade föreställningar om kategorier för hur utbildning inom samhällsämnen bedrivs (Englund 2005, s. 33). Englund urskiljer tre vågor i den svenska utbildningspolitiska historien. Det gäller;

1. Den patriarkaliska utbildningskonceptionen. Samhällsundervisningen ska utifrån ett klassiskt historieperspektiv förmedla en nationell samhörighetskänsla och att exempelvis få eleverna att växa upp och in i ett större samhälle via hem, familj, kommun och nation.
2. Den vetenskapligt rationella utbildningskonceptionen. Samhällsundervisningen präglas här av en demokratisk idé om att man med hjälp av objektiv vetenskap (positivistiskt-empiriskt ideal) kan öka elevernas förståelse för samhällsutvecklingen.
3. Den demokratiska utbildningskonceptionen. Samhällsundervisningen betonar mer av frigörande och deltagande ideal i synen på samhället. De objektiva vetenskapsidealerna ifrågasätts till förmån för mer av reflektion och problematisering.

Trots att dessa konceptioner i huvudsak är placerade i historiska faser är det möjligt att finna inslag av samtliga dessa konceptioner i dagens skola. En del forskare har om dagens betoning av skolans värdegrund kunnat urskilja drag av ett patriarkaliskt synsätt när man pekar ut vissa värderingar i samhället som mer önskvärda än andra värderingar (se Boman 2002). Vad som dock också är intressant i detta sammanhang är att dagens skola måhända befinner sig i en ny typ av konception där samhällsundervisningen präglas av ökande mångfald, komplexitet och växande frihetsgrader för den enskilde läraren att bygga upp egna unika samhällskunskapsprofiler. Flera analyser visar på att senare decenniers läroplansutveckling skapat ett ökande friutrymme, en vidgad ram från lagstiftarens sida och att denna möjlighet utnyttjas i olika grad i olika skolkulturer (se Berg m.fl. 1999). Jag kan alltså följaktligen som nyexaminerad lärare hamna i en skolmiljö som är tillåtande och öppen för nya didaktiska innehåll i samhällskunskapen. Naturligtvis gäller även det omvända, dvs. att jag hamnar i en miljö som sätter en alltför snäv gräns för vad som är möjligt att göra med samhällskunskapämnet. Ann Bernmark-Ottosson diskuterar detta i sin avhandling och pekar på en viktig aspekt:

En nyexaminerad lärare, som har kunskaper om och som bearbetat och problematiserat demokratibegreppet, borde ha goda möjligheter att utnyttja det friutrymme som finns när det gäller demokratiundervisningens innehåll och arbetssätt. Man kan fundera över hur lärarutbildare kan stärka de nya lärarna så att de förmår använda sig av detta utrymme (Bernmark-Ottosson 2005, s. 23).

Det kan därför vara av intresse att fördjupa förståelsen av denna typ av aspekter rörande olika utbildningskonceptioner. Ovanstående översikt antyder att det här ligger motsägelsefulla utvecklingsdrag. Det gäller exempelvis detta att man genom introduktionen av värdegrundsfrågor synes ha återfått en del patriarkala drag samtidigt som vi också upplever ett växande friutrymme för olika typer av samhällsundervisning. Lärarutbildningen synes i detta perspektiv ha en viktig roll som är värd att uppmärksamma ytterligare.

Jag menar dessutom att mer inomvetenskapliga utvecklingsdrag, t.ex. inom *universitetsdisciplinen statsvetenskap* (se figur 1) har betydelse för hur både utbildningskonceptionen och samhällsdidaktiken förändras. Ämnesdiscipliner som statsvetenskap, sociologi och nationalekonomi genomgår mer eller mindre omfattande interna förändringar gällande exempelvis forskningsfokus, teoriutveckling och metodmässiga angreppssätt (för statsvetenskapen, se Vallinder 1989). Under de perioder då statsvetenskapen präglades av ett legalistiskt analysfokus, dvs. ett intresse riktat mot konstitutionella frågor, domstolarnas ställning etc. kom detta sannolikt också att påverka politikundervisningen i skolsystemet. När behavioralismen svepte in över samhällsvetenskapen och statsvetenskapen undgick sannolikt inte heller skolundervisningen i samhällsorientering att fokusera alltmer av intresset mot individernas politiska beteende (i samband med val, engagemang i politiska partier och folkrörelser osv.).

Med detta inte sagt att det råder något enkelt eller rätlinjigt samband mellan universitetsdisciplinens utveckling och skoldidaktikens substans. I enlighet med syftet bakom det tänkta forskningsarbetet är dock denna relation intressant att studera. Om universitetsdisciplinen utövar ett dominerande inflytande över lärarutbildningskurserna och gymnasieundervisningens innehåll kan man möjligtvis tänka sig att skolämnets didaktik blir alltför starkt orienterad mot teoretiska aspekter och inomvetenskapliga problemställningar. Om däremot ämnesdisciplinen utövar ett svagt inflytande riskerar skoldidaktiken att leva ett eget liv och därmed bli flyktig och utan teoretisk förankring. I vilket fall, relationerna mellan det som å ena sidan utspelar sig i statsvetenskapen som universitetsdisciplin och det som å andra sidan utgör politikämnets didaktiska grundstenar är en central problematik för lärarutbildningen och värd att utforska mer systematiskt än vad som hittills synes ha varit fallet.

Avslutningsvis bör något sägas om den viktigaste och den beroende delen i figur 1; nämligen *politikämnets didaktik*. Vad som menas med didaktik är, likhet med begrepp som demokrati, makt och politik, omtvistat. I forskningslitteraturen förekommer tankeinnehåll rörande didaktik som ger olikartad tyngd åt om det exempelvis är frågan om allmändidaktik eller ämnesdidaktik, om det handlar om läroplansorienterad didaktik eller didaktik kopplad till undervisningsmetoder osv (se t.ex. Marton 1986, Uljens 1997). I en bland många översikter beskriver Jank & Meyer (1997) didaktik som undervisningens och inlärningens teori och praktik. I synliggörandet av den didaktiska processen används ofta en triangel där hörnen utgörs av undervisningens innehåll, läraren och eleven. Ett antagande i det tänkta forskningsarbetet om politikundervisningens didaktik är att såväl inlärningens substans som dess former befinner sig i en kontext där det omgivande samhällets ideologier, olika ämnesdiscipliner (i detta fall statsvetenskap) utveckling och dominerande utbildningskonception har betydelsefulla roller. I nästa delavsnitt nedan ska jag med dessa utgångspunkter, mer konkret beskriva hur forskningsarbetet ska bedrivas under den första tvåårsperioden.

Forskningens inriktning och uppgifter

Den huvudsakliga inriktningen är att forskningsarbetet under de två år som ansökningen omfattar ska bedrivas som en sorts förstudie med målet att ta fram en forskningsansökan för att erhålla externa medel för forskning om 'politikämnets didaktik'. Avsikten är att under denna inledande period pröva om de mer allmänt formulerade forskningsproblem som diskuterats i föregående avsnitt kan utvecklas till mer specificerade forskningsprojekt. I den inledande

programformuleringen ovan har ett antal embryon till forskningsproblem lyfts fram. Det gäller bland annat...

- betydelsen av och synliggörandet av ontologiska, kunskapsteoretiska och värdeteoretiska inslag i samhällsorienteringen i skolan,
- betydelsen av samhällskontext och utbildningskonception för det didaktiska innehållet/formerna för politikundervisning
- betydelsen av lärarstudenternas grundläggande syn på politik och demokrati och hur denna kan komma att påverka undervisningen i samhällskunskap,
- betydelsen av de vetenskapliga disciplinerna för lärarutbildning och för politikundervisning i praktiken

Ambitionen under den inledande tvåårsperioden är att betrakta som både prövande och sökande. Ett antal förstudier kommer att tas fram och därefter kommer projektarbetet att avgränsas till ett mer sammanhållet forskningsprojekt. Inledande förstudier kommer att göras inom tre områden:

1. Politikundervisningen inom lärarutbildningen.

Ett första område handlar om hur politikundervisningen inom lärarutbildningen är utformad. Tanken är här att under den inledande tvåårsperioden studera hur ett antal lärosäten utformat politikundervisningsmoment inom samhällskunskapsämnet (i lärarutbildningen). Vi har vid Högskolan i Halmstad, alltsedan lärarutbildningen initierades, fört en kontinuerlig diskussion om hur kursplanerna ska se ut i samhällskunskap. Delvis är dagens kursplaner i samhällskunskap inspirerade från andra lärosäten, delvis representerar utbildningen i Halmstad en helt egen profil. Det vore intressant att mer systematiskt än vad som gjorts tidigare *belysa hur andra lärosäten utformat politikundervisningsmoment inom samhällskunskapen*. En sådan studie bör ta fasta på dels kursplanernas innehåll och dels vilken grad av inflytande den aktuella ämnesdisciplinen (dvs. statsvetenskap) har haft för kursutformningen. Det är naturligtvis också viktigt att försöka belysa på vilka sätt politikundervisningen förändrats under årens lopp.

Inledningsvis kommer lärarutbildningarna vid några få lärosäten att studeras men med möjligheter att framöver utöka antalet jämförelsefall. Det vore relevant att inledningsvis göra jämförelser av hur man hanterat dessa moment vid 2-3 större universitet och vid 2-3 mindre högskolor. Man kan också tänka sig att framöver göra studier av politikundervisningen inom lärarutbildningskurser i andra länder. Några av frågeställningarna i denna del kommer att vara:

- Hur ser utbildningsplaner och kursplaner gällande samhällskunskap ut vid ett antal olika lärarutbildningar i Sverige?
- Vilket inflytande och vilken roll spelar den statsvetenskapliga ämnesdisciplinen för innehåll och undervisning i lärarutbildningskurserna i samhällskunskap vid olika lärarutbildningar?
- Vilken typ av perspektiv på samhällsorienteringen, t.ex. metodologi i arbete eller medborgaröverföringsperspektiv, dominerar i kursplaner och i undervisningsmoment vid de studerade lärosätena?
- På vilka sätt görs överväganden rörande ontologiska, kunskapsteoretiska och värdeteoretiska problemställningar inom respektive lärarutbildning?
- Hur bedrivs undervisning vid lärarutbildningarna rörande demokrati, EU-politik, nationell politik och kommunal självstyrelse vid de olika lärosätena?

- Hur integreras praktiken, dvs. gymnasieundervisning i samhällsfrågor, i de aktuella kurserna i samhällskunskap/politikundervisning? Har man utvecklat några specifika didaktiska modeller gällande politikundervisningen?

2. Studenterna på lärarutbildningen

En andra del av projektaktiviteterna under den inledande tvåårsperioden kommer att bestå av ett antal *undersökningar av hur lärarstudenterna inom samhällskunskapen dels uppfattar sin tid på lärarutbildningen och dels hur studenternas perspektiv/färdigheter har utvecklats under tiden på lärarutbildningen*. Huvudtanken är att långsiktigt bygga upp en systematiskt ordnad dokumentation av lärarstudenternas erfarenheter, färdighetsutveckling, perspektiv (på samhällsutvecklingen och på didaktiska grundfrågor etc.) och värderingar. Dokumentationen byggs upp med hjälp av dels en årligt återkommande enkätundersökning bland lärarstudenterna, dels regelbundna, mer kvalitativt grundade (genom fokusgrupper) analyser i ett urval av lärarstudenter. Avsikten är att göra enkäter och fokusgrupper/intervjuer i början respektive i slutet av lärarutbildningen för att få fram olika förändringsaspekter (jfr Bernmark-Ottosson 2005). Undersökningsuppgifterna kommer i första hand att ta fasta på följande:

- Studenterna som medborgare. Att belysa lärarstudenternas intresse för samhällsfrågor, internationellt engagemang, politikintresse, medievanor osv. Av särskilt intresse är här att studera vilka synsätt studenterna har på demokrati, politik, makt och genderfrågor.
- Studenterna som studenter. Hur ser lärarstudenterna på sin egen inläring? Är det i huvudsak ett ytmässigt/instrumentellt lärande eller satsar man på djupinläring, och inläring som en livsstil? Hur betraktar studenterna sina VFU-perioder och hur upplever man att undervisningen inom lärarutbildningen är tillämpbar respektive självutvecklande för de praktiska momenten ute på fältet?
- Studenterna som blivande lärare. Att belysa och problematisera studenternas blivande yrke som lärare utifrån frågor om bl.a. ontologi, kunskapsteoretisk orientering och värderingarnas roll i undervisningen.

Avsikten är alltså att introducera en årligt återkommande enkätundersökning bland lärarstudenter med inriktning mot samhällskunskap. I jämförande syfte är tanken här att göra en motsvarande enkätundersökning bland de studenter som studerar statsvetenskap inom ramen för det statsvetenskapliga programmet. Djupintervjuer eller fokusgruppsamtal kommer att göras med 5-10 personer ur lärarprogrammet (och även det statsvetenskapliga programmet) för att erhålla en mer nyanserad och utvecklad bild av hur studenternas perspektiv kan förstås och även kopplas samman med hur didaktiska kvaliteter påverkas av dessa synsätt.

3. Politikundervisning i praktiken

Grundläggande för hela forskningsarbetet utgörs av politikämnets didaktik och arbetet kommer till stor del att baseras på erfarenheter och insikter från praktisk politikundervisning i gymnasieskolan. Tanken är att utgå från ett antal case/fallstudier som kan illustrera skilda problemområden i att genomföra politikundervisning i praktiken. Av programförklaringen i föregående avsnitt framgick att friutrymmet för den enskilde läraren att utforma politikundervisningen blivit allt större under senare år. Det synes därför vara lämpligt *att via jämförande fallstudier belysa skillnader i undervisningen mellan olika skolor/lärare inom specifika områden*. Det kommer att gälla hur man på några olika gymnasieskolor bedriver undervisning om exempelvis demokratifrågor, EU-politik, nationell politik, kommunal självstyrelse och genderperspektiv. Man kan också tänka sig att man studerar olika skolors politikundervisning utifrån fall där olikheten ligger i att man använder sig av skilda läromedelstyper. I den inle-

dande programförklaringen antydde också att den typ av forskningsuppgifter kan fokuseras mot såväl didaktikens innehåll som dess form (eller endera innehåll eller form). Det vore naturligtvis intressant att i detta sammanhang spåra inlärningseffekter av olika didaktiska angreppssätt. Detta är då en uppgift som är svårgjord och kräver djupstudier av elevers inlärning i olika undervisningssituationer och under en viss tidsperiod. Ambitionen skulle här kunna sättas till att under den inledande tvåårsperioden utveckla idéer och forskningsstrategier för ett sådant större projekt i framtiden. Dock vore det möjligt att redan nu inleda förstudier av några få fall av undervisningssituationer i gymnasieskolan som utnyttjar olika didaktiska inriktningar i undervisningen om exempelvis demokratifrågor eller EU-politik. Vilka erfarenheter finns, mer allmänt, från olika undervisningsmodeller och hur upplever involverade lärare inlärningseffekter av undervisningen?

Under den aktuella tvåårsperioden är tre typer av aktiviteter realistiska att genomföra inom detta område. För det första, och som i liten skala redan introducerats, kan lärarstudenternas examensarbeten inom AUO 41-60 poäng utnyttjas för att göra analyser av didaktiska angreppssätt och läromedelsanvändning inom detta område. För det andra är avsikten att inom två av delkurserna i samhällskunskap utveckla det som kallas ”med fokus på didaktiken”. Detta gäller dels inom delkursen ”Praktisk demokrati” (5 poäng) och delkursen ”Internationell politik och utländska politiska system” (5 poäng) genomföra seminarieverksamhet och andra undervisningsmoment med didaktiskt innehåll och med aktiv medverkan från lärare på fältet.*

För det tredje kommer ett antal fall av politikundervisning, främst i utbyte med kontaktlärare på fältet, studera enskilda och principiellt intressanta undervisningsmoment i gymnasieskolan. Det kan också i denna del bli aktuellt att följa upp fallstudierna med intervjusamtal med berörda samhällskunskaplärare.

Litteratur

Berg, G. (m.fl.) 1999. *Skolan i ett institutionsperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Bergström, Lars (1992). *Grundbok i värde teori*. Stockholm, bokförlaget Thales.

Bernmark – Ottosson, A. 2005. *Demokratins stöttepelare. En studie av lärarstuderandes demokratiuppfattningar*. Karlstad: Karlstad University Press.

Biggs, J. 2003. *Teaching for quality learning at University*. Maidenhead: McGraw-Hill.

Boman, Y. 2002. *Utbildningspolitik I det andra moderna. Om skolans normativa villkor*. Diss. Örebro: Örebro University.

Bowden, J & Ference M. 2004. *The University of learning*. London: Routledge.

Englund, T. 2005. *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*. Göteborg: Daidalos.

Jank, W & Hilbert Meyer. 1997. *Nyttan av kunskaper i didaktisk teori*. I Uljens, M. (red.) 1997. *Didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

* Två sådana seminarier har redan genomförts under läsåret 2006/07 (ett seminarium behandlade Ann Bernmark-Ottossons avhandling och det andra seminariet behandlade didaktiska utmaningar i att undervisa om EU).

Lundquist, L. 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.

Lundquist, L. 1997. Om att introducera statsvetenskapen. I *Statsvetenskaplig tidskrift*, årgång 1997, nr. 3.

Marton, F. 1986. Vad är fackdidaktik? I F. Marton (red), *Fackdidaktik. Volym I. Principiella överväganden, Yrkesförberedande ämnen*. Lund: Studentlitteratur.

Uljens, M. (red.) 1997. *Didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

Vallinder, T. 1989. Statsvetenskap. I Rune Bunte (red). *Samhällsvetenskap. Ämnen, historik, forskning*. Ekonomisk historiska intitutionen, Lunds universitet.

Vernersson, F. 1999. *Undervisa om samhället. Didaktiska modeller och läraruppfattningar*. Lund; Studentlitteratur.